

๑.๑ ความเป็นมาของปัญหา

สังคมไทยปัจจุบันมีความสนใจที่จะพัฒนาแนวคิดวิทยาศาสตร์ ให้แพร่หลายเป็นแนวคิดหลักของคนไทย ซึ่งโดยทั่วไปยังมีความสนใจเชื่อถือในเรื่องไสยศาสตร์ หรือเรื่องเหนือธรรมชาติ อยู่มาก แต่ความเข้าใจเกี่ยวกับวิทยาศาสตร์รวมถึงเทคโนโลยีในหมู่มุคนไทย แม้ในกลุ่มผู้มีการศึกษา หรือผู้บริหารประเทศเองก็ยังไม่ชัดเจนนัก ดังที่นายอานันท์ ปันยารชุน (สำนักงานวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งชาติ, ๒๕๔๓: ๗-๙) อดีตนายกรัฐมนตรี ได้กล่าวไว้ในการเปิดประชุมหัวข้อ วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีกับสังคมไทยในสหัสวรรษหน้า ความตอนหนึ่งว่า

"วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีกับสังคมไทยที่ผ่านมา คนทั่วไปมักมองว่า วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเป็นสิ่งที่ซับซ้อนเข้าใจยาก... เป็นสิ่งที่ต่างชาติดูดีกว่าและทำได้เก่งกว่าเรา... คนส่วนใหญ่มักมองว่าวิทยาศาสตร์เป็นเรื่องที่ไกลตัวไม่ใช่เรื่องของชาวบ้าน เป็นเรื่องของนักวิชาการ เป็นเรื่องของผู้มีความรู้ คนที่เรียนได้ส่วนใหญ่มักจะเป็นคนที่เรียนเก่ง ความเชื่อเหล่านี้ทำให้คนไทยจำนวนมากรู้สึกว้า วิทยาศาสตร์เป็นเรื่องของคนเก่งหรือคนมีความรู้เท่านั้น..."

...ในความเป็นจริงแล้ว วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีไม่ใช่เรื่องของกระทรวงใด กระทรวงหนึ่งหรือองค์กรใดองค์กรหนึ่ง แต่วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเป็นสิ่งที่ปรากฏอยู่ในทุกสาขาการพัฒนา ไม่ว่าจะเป็นการเกษตร อุตสาหกรรม บริการ พลังงาน สิ่งแวดล้อม การแพทย์และสาธารณสุข การศึกษา หรือแม้แต่การเมืองการปกครองเอง ก็ยังต้องอาศัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเข้าไปมีส่วนในการพัฒนาสังคม..."

คำบรรยายของนายอานันท์ ปันยารชุน ข้างต้นนับว่าสะท้อนความเข้าใจของคนไทยทั่วไปต่อวิทยาศาสตร์ได้อย่างชัดเจน การคิดว่าวิทยาศาสตร์เป็นเรื่องไกลตัว เป็นเรื่องของผู้มีการศึกษาหรือผู้เชี่ยวชาญเท่านั้น ทำให้คนไทยจำนวนมากไม่สนใจที่จะรับรู้หรือศึกษาวิทยาศาสตร์ ภาพของวิทยาศาสตร์รวมถึงเทคโนโลยีที่ดูเป็นความรู้ "นำเข้า" จากต่างชาติ มีความซับซ้อน ราคาแพง ยิ่งช่วยกีดกันความสนใจของคนทั่วไปให้ออกห่างมากขึ้น อย่างไรก็ตาม ในยุคโลกาภิวัตน์ปัจจุบันที่ประเทศต่าง ๆ นำโดยชาติตะวันตก ต่างก็พัฒนาและใช้ประโยชน์จากความรู้วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีอย่างกว้างขวาง ทำให้ประเทศไทยโดยฝ่ายบริหารประเทศ ไม่

อาจนั่งนอนใจปล่อยให้คนไทยค่อย ๆ เรียนรู้หรือซึมซับความรู้วิทยาศาสตร์อย่างค่อยเป็นค่อยไปได้ เนื่องจากประเทศไทยต้องแข่งขันกับชาติอื่นด้วย ดังนั้นการคิดหาวิธีส่งเสริมหรือศึกษาหาสาเหตุที่เป็นอุปสรรคต่อการเผยแพร่ความรู้วิทยาศาสตร์จึงเป็นที่สนใจ

สมมติฐานหนึ่งที่เป็นข้อสงสัยของผู้เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมความรู้วิทยาศาสตร์ คือ การที่คนไทยมีแนวคิดความเชื่อเกี่ยวกับเรื่องเหนือธรรมชาติหรือไสยศาสตร์ อันเป็นแนวคิดที่ขาดเหตุผล ไม่มีสาระและดูมงาย ซึ่งมีลักษณะตรงกันข้ามกับแนวคิดวิทยาศาสตร์นั้น เป็นปัญหาหรืออุปสรรคสำคัญของการส่งเสริมแนวคิดวิทยาศาสตร์ใช่หรือไม่ หากสังคมไทยต้องการส่งเสริมให้วิทยาศาสตร์เป็นแนวคิดหลักของคนไทยแล้ว ก็ต้องขจัดแนวคิดไสยศาสตร์หรือเรื่องเหนือธรรมชาติให้หมดไปใช่หรือไม่ ประเด็นนี้นับเป็นจุดสนใจและที่มาของการศึกษาวิจัยเรื่องวิทยาศาสตร์และไสยศาสตร์ในนวนิยายไทยร่วมสมัย นี้

ผู้วิจัยต้องการศึกษาและตรวจสอบแนวคิดสองฝ่ายนี้ คือ วิทยาศาสตร์หรือเหตุผลนิยม กับฝ่ายไสยศาสตร์หรือความเชื่อในเรื่องเหนือธรรมชาติ จากนวนิยายไทยร่วมสมัยว่า ได้สะท้อนภาพหรือนำเสนอทัศนคติเห็นต่อแนวคิดทั้งสองฝ่ายนี้อย่างไร แนวคิดทั้งสองฝ่ายมีจุดดีหรือจุดด้อยดังที่สังคมเข้าใจกันทั่วไป (ฝ่ายหนึ่งมีเหตุผล อีกฝ่ายไร้สาระ) หรือไม่ มีปัจจัยอะไรที่ส่งผลต่อแนวคิดทั้งสองฝ่ายให้เป็นอย่างปรากฏในสังคมไทย แนวคิดไสยศาสตร์หรือเรื่องเหนือธรรมชาติมีประโยชน์ต่อสังคมไทยอย่างไรหรือไม่ และในฐานะที่วิทยาศาสตร์และไสยศาสตร์เป็นความรู้ ผู้วิจัยสนใจสังเกตว่าวัฒนธรรมความรู้ของสังคมไทยที่เกี่ยวข้องกับศาสตร์ทั้งสองนี้เป็นอย่างไร

ผู้วิจัยหวังว่าการศึกษาวิจัยนี้จะเป็นประโยชน์ ทำให้เกิดความรู้ความเข้าใจที่ชัดเจนกว้างขวางเกี่ยวกับแนวคิดวิทยาศาสตร์และไสยศาสตร์ในสังคมไทย รวมถึงวัฒนธรรมความรู้ของสังคมไทย ตามที่ปรากฏในนวนิยายไทยร่วมสมัย

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการศึกษา

- ๑.๒.๑ วิเคราะห์แนวคิดวิทยาศาสตร์ และไสยศาสตร์หรือเรื่องเหนือธรรมชาติในนวนิยายไทยร่วมสมัย ระหว่าง พ.ศ. ๒๕๓๐-๒๕๔๖
- ๑.๒.๒ วิเคราะห์วัฒนธรรมความรู้ที่เกี่ยวกับวิทยาศาสตร์ และไสยศาสตร์ของสังคมไทยที่สะท้อนในนวนิยายไทยร่วมสมัยดังกล่าว

๑.๓ สมมติฐานของการศึกษา

- ๑.๓.๑ นวนิยายไทยร่วมสมัยพยายามส่งเสริมแนวคิดวิทยาศาสตร์แก่ผู้อ่าน ขณะเดียวกันก็สะท้อนความคิดเกี่ยวกับไสยศาสตร์หรือเรื่องเหนือธรรมชาติที่มีอยู่ในสังคมไทยด้วย
- ๑.๓.๒ วัฒนธรรมความรู้เกี่ยวกับวิทยาศาสตร์ และไสยศาสตร์ในสังคมไทย ปรากฏอิทธิพลของพุทธศาสนาอยู่มาก

๑.๔ ขอบเขตของการศึกษา

จุดสนใจสำคัญของการวิจัยนี้คือ แนวคิดวิทยาศาสตร์ แนวคิดไสยศาสตร์ และ วัฒนธรรมความรู้โดยเฉพาะที่เกี่ยวกับศาสตร์ทั้งสอง ที่ปรากฏในนวนิยายไทยร่วมสมัย เนื่องจากการศึกษานี้ใช้ข้อมูลจากหนังสือบันเทิงคดี (นวนิยาย) ดังนั้น แนวคิดวิทยาศาสตร์ หรือไสยศาสตร์ที่หมายถึงนี้ จะมีไซในความหมายตามตำราหรือทฤษฎีทางวิทยาศาสตร์หรือไสยศาสตร์ แต่เป็นความหมายตามที่คนทั่วไปเข้าใจ (popular conception) ว่าวิทยาศาสตร์ หรือไสยศาสตร์ เป็นอย่างไร ซึ่งก็เป็นความหมายที่กว้าง และหลวม ดูจะไม่ชัดเจน แต่ก็มีได้มีผลกระทบอย่างใดต่อการศึกษา เพราะการวิจัยนี้ไม่ได้ต้องการตรวจสอบว่า คนทั่วไปเข้าใจ ความหมายของวิทยาศาสตร์ หรือไสยศาสตร์ได้ถูกต้องหรือไม่ แต่ต้องการสำรวจว่าคนทั่วไป เข้าใจวิทยาศาสตร์ และหรือไสยศาสตร์อย่างไร และความเข้าใจเช่นนั้นอาจประมวลเป็น วัฒนธรรมความรู้ของสังคมไทยได้อย่างไร

กลุ่มข้อมูลที่ใช้ในการศึกษาวิจัยนี้ ได้แก่ นวนิยายไทยร่วมสมัย รวม ๒๐ เรื่อง ที่พิมพ์เผยแพร่ครั้งแรก หรือมีการพิมพ์ซ้ำในช่วงเวลาของการศึกษาวิจัยนี้ คือระหว่างปี พ.ศ.๒๕๓๐-๒๕๔๖ การเลือกช่วงเวลาของกลุ่มข้อมูลที่ศึกษา เป็นระหว่างปีดังกล่าวเนื่องจากปี ๒๕๓๐ เป็นปีที่ประเทศไทยเริ่มใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๖ (พ.ศ.๒๕๓๐-๒๕๓๔) ซึ่งเป็นแผนฯ ที่มีการกำหนดนโยบายพัฒนาด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี อย่างชัดเจนเป็นแผนแรก จึงนับว่าเป็นจุดเริ่มต้นที่เหมาะสมสำหรับการสำรวจศึกษา แนวคิดของสังคมไทยต่อเรื่องวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ปีสิ้นสุดของกลุ่มข้อมูลที่ศึกษาคือปี ๒๕๔๖ เป็นปีล่าสุดที่เริ่มการศึกษาวิจัยนี้

การเลือกข้อมูล (นวนิยาย) ผู้วิจัยพยายามให้กระจายครอบคลุมทุกรายปี แต่จากการสำรวจพบว่า บางปีไม่สามารถหานวนิยายที่มีเนื้อเรื่องครบประเด็น (วิทยาศาสตร์ และไสยศาสตร์หรือเรื่องเหนือธรรมชาติ) ตามที่ต้องการศึกษาได้ กับในช่วงระหว่างปี ๒๕๔๐-๒๕๔๔ ประเทศไทยประสบปัญหาภาวะเศรษฐกิจถดถอย ทำให้มีจำนวนนวนิยายพิมพ์เผยแพร่ลดน้อยลง (แต่หลังจากช่วงดังกล่าวก็มีปริมาณมากขึ้น) ข้อมูลที่ศึกษาจึงไม่ครบทุกรายปีตามเวลาที่ศึกษา อย่างไรก็ตาม ผู้วิจัยได้เน้นศึกษาทัศนคติความคิดเห็นของนักเขียนที่หลากหลาย

โดยกระจายศึกษาผลงานของนักเขียนรวม ๑๗ คน (ตามจำนวนปีที่ศึกษา) คนละ ๑ เรื่อง ยกเว้นนักเขียนที่มีผลงานในแนวที่ศึกษานี้มาก ๓ คน คือ จินตวีร์ วิวัธน์ แก้วแก้ว และทมยันตี ได้ศึกษาเพิ่มขึ้นเป็นคนละ ๒ เรื่อง

ประเด็นที่เน้นศึกษาวิเคราะห์คือ แนวคิดเกี่ยวกับวิทยาศาสตร์ และไสยศาสตร์หรือเรื่องเหนือธรรมชาติ ที่ปรากฏในเนื้อเรื่องของนวนิยาย รวมถึงทัศนนะความคิดเห็นเกี่ยวกับความรู้ต่อศาสตร์ทั้งสอง การอภิปรายประเด็นที่ศึกษาได้พิจารณาทั้งในด้านแนวคิดหรือปรัชญา และในด้านวรรณคดีศึกษา (องค์ประกอบของวรรณกรรม) ในการอภิปรายประเด็นหรือทัศนนะที่ปรากฏในข้อมูลที่ศึกษา ผู้วิจัยได้อ้างอิงทัศนนะความคิดเห็นและความรู้ของนักวิชาการไทยและต่างประเทศที่ได้ศึกษาเกี่ยวกับวิทยาศาสตร์ ไสยศาสตร์หรือเรื่องเหนือธรรมชาติ และพุทธศาสนา มาประกอบ

รายชื่อนวนิยายที่ศึกษา รวม ๒๐ เรื่อง ได้แก่ *อุบัติจากดวงดาว* (นันทนา วีระชน, ๒๕๓๐), *กาเหว่าที่บางเพลง* (ฉีกฤทธิ์ ปราโมช, ๒๕๓๒), *คนเหนือดวง* และ *มนตรา* (แก้วแก้ว, ๒๕๓๒ และ ๒๕๓๔), *ภวภาพ* (อาริตา, ๒๕๓๓), *ร่าง* (ภูเตศวร, ๒๕๓๔), *ทวิภพ* และ *มายา* (ทมยันตี, ๒๕๓๔ และ ๒๕๓๔), *อมฤตาลัย* และ *ใต้เงาปิรามิด* (จินตวีร์ วิวัธน์, ๒๕๓๕ และ ๒๕๓๕), *โครงทิพย์ร่างทอง* (วีรวัฒน์ กนกนุเคราะห์, ๒๕๓๕), *ไสยดำ* (โสภี พรรณราย, ๒๕๓๕), *เจ้ากรรมนายเวร* (ฐา-นวดิ, ๒๕๔๓), *หุ่นหลวง* (เยาวเรศ เดชาคุณิย์, ๒๕๔๕), *ครุฑ* (อ.อรุณ, ๒๕๔๕), *สุดขอบจักรวาล* (จุฑารัตน์, ๒๕๔๕), *เกาะมหัศจรรย์* (นาวิ รังสิวารักษ์, ๒๕๔๕), *เทวาลัยอสูร* (เกษรา บรรณ, ๒๕๔๖), *เดอะไวท์โรด ภาค ๑* (ดร.ปิอบ, ๒๕๔๖) และ *หิมพานต์นิรมิต* (สิริกานจน์, ๒๕๔๖)

๑.๕ วิธีดำเนินการศึกษา

- ๑.๕.๑ สํารวจและคัดเลือกนวนิยายไทยร่วมสมัย ที่ตีพิมพ์ระหว่าง พ.ศ.๒๕๓๐-๒๕๔๖ ที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับวิทยาศาสตร์ และไสยศาสตร์หรือเรื่องเหนือธรรมชาติ
- ๑.๕.๒ อ่านละเอียดงานที่คัดเลือกได้ และประมวลเนื้อหาที่เกี่ยวกับวิทยาศาสตร์ และไสยศาสตร์หรือเรื่องเหนือธรรมชาติ
- ๑.๕.๓ วิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลเป็นแนวคิดเกี่ยวกับวิทยาศาสตร์ และไสยศาสตร์ในสังคมไทย โดยเน้นในด้านปรัชญาและวัฒนธรรมความรู้ (Epistemic Cultures)
- ๑.๕.๔ เรียบเรียงเขียนรายงานการวิจัย

๑.๖ ประโยชน์ที่จะได้รับจากการศึกษา

- ๑.๖.๑ เป็นแนวทางในการศึกษาแนวคิดวิทยาศาสตร์ และไสยศาสตร์ในสังคมไทยจากวรรณกรรมไทย
- ๑.๖.๒ เป็นแนวทางศึกษาวัฒนธรรมความรู้ของสังคมไทยโดยใช้วรรณกรรมเป็นสื่อ
- ๑.๖.๓ ได้ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับแนวคิดวิทยาศาสตร์ และไสยศาสตร์ในสังคมไทยที่ปรากฏในนวนิยายไทยร่วมสมัย
- ๑.๖.๔ ได้ทราบบทบาทของวัฒนธรรมไทยโดยเฉพาะพุทธศาสนาที่มีอิทธิพลต่อแนวคิดความเชื่อเกี่ยวกับวิทยาศาสตร์ และไสยศาสตร์หรือเรื่องเหนือธรรมชาติในสังคมไทย

๑.๗ นิยามศัพท์

เนื่องจากการศึกษานี้ใช้ข้อมูลจากหนังสือบันเทิงคดี (นวนิยาย) คำสำคัญที่เป็นเป้าหมายของการศึกษาคือ วิทยาศาสตร์ และไสยศาสตร์ ซึ่งจากกลุ่มข้อมูลที่ศึกษามีได้มีความหมายที่ชัดเจน ตามนิยามศัพท์เฉพาะของคำทั้งสอง ดังนั้น ผู้วิจัยจึงใคร่ทำความเข้าใจเกี่ยวกับ ขอบเขตความหมายของคำทั้งสอง และรวมถึงคำสำคัญอื่นที่ใช้ในงานวิจัยนี้ ในความหมายที่เป็นภาพรวม เพื่อให้สอดคล้องและครอบคลุมเนื้อหาของกลุ่มข้อมูล ดังนี้

วิทยาศาสตร์ หมายถึง ความรู้ที่อธิบายได้ด้วยหลักเหตุผล หรือ ความรู้ที่ได้จากทดลองตรวจสอบ และสรุปผลโดยนักวิทยาศาสตร์

ไสยศาสตร์ หมายถึง ความเชื่อ หรือการปฏิบัติที่อาศัยพลังอำนาจเหนือธรรมชาติบันดาลให้เกิดผล

เรื่องเหนือธรรมชาติ หมายถึง เหตุการณ์หรือปรากฏการณ์ที่ผิดไปจากปกติ เหลือเชื่อว่าจะเกิดขึ้นได้ด้วยการกระทำของมนุษย์ ไม่สามารถอธิบายให้เหตุผลตามหลักวิทยาศาสตร์ หรืออย่างน่าเชื่อถือได้

วัฒนธรรมความรู้ หมายถึง แนวคิด ความเชื่อ และการปฏิบัติต่าง ๆ เกี่ยวกับความรู้

อนึ่ง ในวิทยานิพนธ์นี้ บางแห่งผู้วิจัยได้ใช้คำว่า “ไสยศาสตร์หรือเรื่องเหนือธรรมชาติ” เพื่อหมายถึง ทั้งเหตุการณ์ แนวคิด ความเชื่อ และการปฏิบัติเกี่ยวกับเรื่องเหนือธรรมชาติ บางแห่งใช้เพียงคำว่า “ไสยศาสตร์” หรือ “เรื่องเหนือธรรมชาติ” คำใดคำหนึ่ง เพื่อหมายความเฉพาะตามความหมายของแต่ละคำ